

חבל נחלתו

הש"ס ולא אחר המקובלים, ולהתחיל לקדש או לברך על הלבנה מתחילת החודש מישרים לשיה"ש שמבאר איחור קידוש לבנה). ועי' מגיד

סימן יד

דופן שתי או ערב בסוכה

שאלה

האם מותר להשתמש בדפנות שתי או ערב לסוכה? דפנות שתי הם עמודים תקועים בקרקע או מחוברים ביניהם בפחות משלושה טפחים זה מזה. ומחיצות ערב נעשות ע"י חבלים המתוחים במאוזן במרחק מעט פחות משלושה טפחים זה מזה.

תשובה

א. מצאנו שימוש בדפנות שתי או ערב בעירובין. נאמר במסכת עירובין (פ"א מ"ז): "מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים. בשיירא דברו דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים לא דברו בשיירא אלא בהוה. כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה דברי רבי יוסי ב"ר יהודה וחכמים אומרים אחד משני דברים".

ופרש ר' עובדיה מברטנורא:

"מקיפים בקנים – נעוצים ועומדים, וזו היא מחיצת שתי, אבל של חבלים היא מחיצה של ערב.

בשיירא דברו – הקילו אצלן שאין צריכים אלא או שתי כגון, קנים או ערב כגון חבלים, אבל ליחיד לא הקילו אלא עד שיהיה בה שתי וערב. ושלשה בני אדם הרי הן כשיירא. כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב כו' – ר' יוסי ב"ר יהודה פליג עליה דאבוה, וקאמר

אפילו לשיירא בעי שתי וערב.

אחד משני דברים – או שתי או ערב, ואיכא בין רבנן קמאי לרבנן בתראי דרבנן קמאי לא שרו ליחיד אלא דומיא דשיירא, בדרך, הואיל ואינו יכול לעשות מחיצה ראויה, ולא בישוב, ורבנן בתראי אמרי אחד משני דברים בין ליחיד בין לרבים בין בדרך בין בישוב, והלכתא כותייהו. אלא שאדם אחד או שנים ששבתו במדבר אין יכולים לעשות מחיצה גדולה יותר מבית סאתים שהוא מאה אמה אורך על חמשים רוחב כחצר המשכן, ושלשה בני אדם או יותר הן שיירא ויכולים לעשות מחיצה גדולה ואפילו כמה מילין כפי מה שצריך להם ולכלי תשמישם ולבהמתם, ובלבד שלא ישאר מקום פנוי בתוך המחיצה יותר מבית סאתים".

ההלכה נפסקה כו' יהודה וכחכמים בתראי שאפילו יחיד בישוב מותר במחיצות שתי או ערב (רא"ש פ"א סי' כג).

ב. בסוכה (ז ע"א) נכתב: "שתים כהלכתן כו'. אמר רבא: וכן לשבת. מגו דהויא דופן לענין סוכה – הויא דופן לענין שבת. איתיביה אביי: ומי אמרינן מגו? והתניא: דופן סוכה כדופן שבת, ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים. ויתירה שבת על סוכה, שהשבת אינה נותרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ, מה שאין כן בסוכה".

ופרש רש"י:

"דופן סוכה כדופן שבת – כל צידי דפנות

חבל נחלתו

שבת להתירו מכל דבר אפילו הפסול לסכך כשם שהתירו דופן שבת שדינו כמוהו בכל ענייניו אלא שצריך ליוזר שלא יהיה בין קנה לחבירו ג' טפחים, ול"נ".

עולה הן לפי רש"י והן לפי הריטב"א שבסוכה ניתן להשתמש בדפנות של שתי או של ערב בכל הדפנות ללא הגבלה.

ד. מהרא"ש (סוכה פ"א סי' ח) במשמעות דבריו משמע כפירוש רש"י אע"פ שלא כתב כן במפורש.

אמנם הקרבן נתנאל (סוכה פ"א אות ר) העיר: "תניא דופן סוכה כדופן שבת. והרי"ף והרמב"ם והטור לא הביאו הך דינא דמחיצה של שתי דמהני בסוכה משום דס"ל דהך ברייתא אתיא כחכמים בתראי בפ"ק דעירובין דף ט"ז דמתירין אפילו ביחיד בישוב. אבל אגן קי"ל כרבי יהודה כדרש רב נחמן (שם) דלא התירו אלא בשיירא. אבל ליחיד לא התירו מש"ה בסוכה נמי פסולה אבל רבינו ס"ל כיון דלשיירא מותר ש"מ דהוי מחיצה מדאורייתא מש"ה הוי דופן לענין סוכה נמי וכ"פ רבינו לקמן סי' ל"א דקי"ל דופן סוכה כדופן שבת. וכן בפ' שני (סימן מ') ע"ש".

עולה עפ"י הקרבן נתנאל שמחלוקת ראשונים לפנינו בענין דפנות של שתי או ערב. לפי הרי"ף והרמב"ם מחיצה כזו אסורה והותרה רק בשיירא. ואילו לפי הרא"ש כיון שהיא מועילה מהתורה הקילו בה אף בסוכה שתועיל. וכ"נ דעת רש"י והריטב"א.

ה. הארחות חיים (הל' סוכה אות ז) כתב: "עשה דופן מקנים אם אין בין קנה לקנה ג' טפחים הרי זו דופן מעליא אעפ"י שהן שתי בלא ערב או ערב בלא שתי ובלבד יהא גובה הקנים מעשרה ולמעלה וזו הל"מ בין

שהתירו חכמים לשבת, כגון מחיצה של שתי בלא ערב, כדאמר בעירובין (טז, ב): מקיפין בקנים, ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים, ואף על פי שרחב קנה אינו אלא מלא אצבע, ויש בין קנה לקנה שלשה טפחים חסר משהו, ואיכא פרוץ מרובה על העומד – שפיר דמי, דאמרינן לבוד – והוה ליה כולו עומד, או של ערב בלא שתי, כדתנן התם (עירובין טז, ב): מקיפין שלשה חבלים – הוי היקף נמי לדופן סוכה, ובלבד שיהא זהיר שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כשהוא מקיף, כי היכי דאמר לענין שבת, דאם כן נפיק ליה מתורת לבוד, ודווקא במקומות הרבה, דהוי ליה פרוץ מרובה על העומד, אבל מקום אחד או שני מקומות – הוו להו כפתחים.

שהשבת אינה נתרת – אם יש בה פתחים הרבה שאין בהם צורת הפתח, ורבים על העומד, ומבטלי ליה לעומד.

מה שאין כן בסוכה – דסגי ליה בשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ואפילו היו לה פתחים בשתי הדפנות אחד או שנים, דכי מצטרפת להו בהדי שתיים הפרוצות הוה ליה פרוץ מרובה – שריא".

ג. וכ"כ בחידושי הריטב"א (סוכה ז ע"א): "איתיביה אביי דופן סוכה כדופן שבת. ועיקר הפירוש כדפרש"י דכי היכי דהתם שרינן שתי בלא ערב או ערב בלא שתי הכי נמי לענין סוכה, פירוש לפירושו סד"א דהכא דליכא אלא שתי דפנות נחמיר טפי קמ"ל, והיינו דקאמר ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים דליכא לבוד, אבל בתוספות פירשו דהא אתיא כמ"ד בערובין שלא התירו שתי בלא ערב אלא בשיירא בלבד וקתני דבסוכה הקלו, ומאי דקאמר כדופן שבת היינו דופן של שיירא, ול"נ. וא"נ דופן סוכה כדופן

זה: "בפחות משלשה סמוך לדופן – מצות סוכה בשתי דפנות דשיטה דכולהו אמוראי דלעיל בפירקין (דף ו: כרבנן דאמרי שתיים כהלכתן היינו כמין גאם ואם האחת מן הדפנות שלימות ונתונה מזרחית מוקי לה להאי פס ארבעה ומשהו לצד דרום או לצד צפון בפחות משלשה לדופן מזרחית ונחשב כסתום ויש כאן שתי דפנות שלימות. ותימה למה לי פס ארבעה יעשה פס שני טפחים ויעמידנו סמוך לדופן וירחיק שלשה טפחים פחות משהו ויעמיד פס אחד של שני טפחים ומשהו דכוותיה פריך פ"ק דעירובין (דף י: דאמר רב יהודה מביי שהוא רחב ט"ו אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס ג' אמות ופריך ואמאי יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה, וליכא לשנויי הכא כדמשני התם דאתי איירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה דהכא כל הפחות מג' **כלבוד דמי והוה ליה כסתום דאפילו עשה כל דפנות הסוכה קנה קנה בפחות מג' כשרה** כדתניא לעיל (דף ז: דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים ואין שייך לחלק כלל בין סוכה של ג' דפנות לסוכה של ארבעה, ועוד קשיא טפי דבשני פסין שיש בכל אחד חצי טפח ומשהו סגי דמוקי חד בפחות מג' סמוך לדופן ואידך מוקי בפחות מג' סמוך לראשון, וי"ל משום דאמרינן בסוף פ"ק דעירובין (דף טז: דכל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה ואם היו שני פסין שאין בכל אחד ארבעה הויא לה כמחיצה של שתי".

מסקנת תוס' אינה ברורה, אגב קושייתו מזכיר שמותר לעשות את כל הדפנות של שתי, אבל בתירוצו לכאורה חוזר בו.

המהרש"א מסביר שלהלכה אליבא דר' יהודה דוקא מחיצות שתי יועילו בסוכה

לסכה בין לשבת דאמרינן לבוד". וכ"כ המאירי (סוכה דף ז:). ודעתם מצטרפת לדעת רש"י להיתר.

אמנם הב"ח (או"ח תרל, ז) חלק על פירוש דברי רש"י וכתב: "משמע מפירושו (=של רש"י) דדוקא בכי ה"ג הוא דשרי, אבל אם **העומד בשתי הדפנות הוא פחות מהפרוץ שבשתי הדפנות עצמן פסולה לרש"י**, גם מלשון רבינו (=הטור) משמע כן... גם הר"ן ז"ל (ב: ד"ה אמר) החמיר דאין צורת הפתח מתיר ומשלים שיעור דופן בסוכה אלא בדופן שלישית וכו' וכן נראה ממ"ש הרב אלברגלונ"י עיי"ש". היינו, הב"ח מבין ומסביר שכל הקולות בדופן סוכה הן רק בדופן שלישית שיש בה קולא מהל"מ, אבל שאר דפנות צריכות להיות שלמות ולא נשענות על דין כדי להשלימן לדופן שלמה, לא על לבוד ולא על צוה"פ.

וכעין דבריו כתב המגיד משנה (הל' שופר וסוכה ולולב פ"ד ה"ב) בדעת הרמב"ם: "סוכה שיש לה פתחים הרבה וכו'. ברייתא שם (דף ז:) דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים, ויתירה שבת על הסוכה שהשבת אינה ניכרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ מה שאין כן בסוכה. פירוש ברוח שלשית דדי בסוכה במחיצת טפח או בפס ד' כפי מה שנתבאר אבל בשתיים הרי דינה כדין שבת וכן פירשו ז"ל". (והביאו אף הב"י או"ח תרל, ה).

וכ"כ הערוך"נ (תרל, ז) להלכה, שלדין דפסקינן כר' יהודה בעירובין, לסוכה דין יחיד, ואסור שתי או ערב בסוכה בכל דפנותיה, אלא רק בדופן שלישית כאשר שתיים שלמות ומביא לכך ראיה מן הרמב"ם.

ו. תוספות (סוכה זז ע"ב-זז ע"א) דן בנושא

חבל נחלתו

אבל לא מחיצות ערב! ומסקנת תוס' אינה אליבא דהלכתא אלא אליבא דר"י בר"י בעירובין.

ז. המגן אברהם (סי' תרל הקדמה) מביא את תוס' מדף טז ואת פירוש המהרש"א ומעיר עליו: "וזהו דוחק גדול שבערב לא מהני כיון דלא מהני אלא בשיירא ובשתי מהני אע"ג דלא מהני אלא בשיירא"..." ומסיק: "וא"כ צ"ל הא דתניא דמהני קנה קנה פחות מג' היינו כשעושה ד' דפנות אבל כשעושה ג' דפנות בעי ב' שלימות דעריבן ושלישית בטפח וצ"ה וכ"כ הר"ן בהדיא גבי ב' כהלכתן ע"ש וא"כ אין אנו צריכין לידחק בדברי התוס' לומר שהם שלא אליבא דהלכתא כמ"ש רש"א אלא גם הם ס"ל כיון דלא הוי מחיצה אלא בשיירא כמ"ש סימן ש"ס לא הוי מחיצה גמורה ולא מהני אא"כ יש ד' דפנות בקנה פחות מג' וכן משמע בטור ס"ז וכן כוונת הרא"ש והטור ומ"ש התוס' שאין חילוק היינו קודם דידיעין סברא".

מסקנתו היא שמוותר להשתמש בדין של שתי או ערב רק אם ארבע הדפנות עשויות שתי או ערב (מלבד פתח כניסה ואולי צריך בו צוה"פ), ונראה שה"ה שתים שלמות ושלישית ורביעית שתי או ערב, אבל אם הסוכה בעלת שלש דפנות וחלקן או כולן שתי או ערב היא פסולה. (ובערוה"ש [תרל, כה] הסיק שבג' דפנות וכולן שתי או ערב מותר¹). בשו"ע לא הזכיר היתר דפנות של שתי או ערב.

ובמשנה ברורה (סי' תרל ס"ק ז) פסק כמג"א: "במ"א מבואר שמוותר לעשות דפנות הסוכה בקנים שמעמידם פחות פחות מג"ט רחוק זה מזה והוא בעושה כן ד' דפנות דהיינו קנים כזה מארבעה רוחות אבל כשאין רוצה לעשות רק ג' דפנות בעינן שתי מחיצות שסמוכות זה לזה ושלמות והשלישית בטפח".

בחי' בית מאיר (סי' תרל) חולק על המג"א וסובר שאין הבדל בין ג' דפנות לד', אבל סבור שבסוכה החמירו שלא להשתמש בדפנות סוכה על דין לבוד.

ח. אולם השו"ע (או"ח סי' תרל ס"י) הזכיר דין דפנות של שתי או ערב: "והרוצה לעשות בסדינים, טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות משלשה". ולכאורה יש בכך סתירה מסוימת לשיטת המג"א שהרי סומך על הקנים ולא על הסדינים.

והמגן אברהם (סי' תרל ס"ק יז) העיר: "קנים בפחות מג' – וא"כ אף שהרוח מנענע היריעות מ"מ נשאר מחיצות בקנים [ב"ח] ולפ"ז מ"ש ס"א אם עשו רק ג' דפנות לא מהני קנים בלא יריעות ע"ש". היינו, המג"א, לשיטתו, נדחק שאם לסוכה רק שלש דפנות לא מועילים הקנים פחות מג' טפחים בין זל"ז.

ובאר דבריו במחצית השקל "ד"ל שהסכים שם לדעת הר"ן דלא כמהרש"א דמחלק בין שתי לערב אלא החילוק הוא בין ג' דפנות לד' דפנות, ובג' דפנות לא מהני בסכה קנה קנה פחות מג"ט, א"כ אין תיקון

1. אמנם לענ"ד אין ראית ערוה"ש ראייה, משום שהיא נסמכת על פירוש רש"י באכסדרה שמועיל לבוד בג' דפנות, ורש"י לשיטתו, אולם המג"א הסיק זאת עפ"י תוס'. ועוד שדברי ערוה"ש סותרים למסקנתו (ס"ק יח) שצריכים שתי דפנות שלמות ורק בשלישית ניתן להיסתמך על לבוד.

חבל נחלתו

הקנים מועיל ליריעות".

אולם בשער הציון (סי' תרל ס"ק מט) העיר לגבי אריגה בקנים במחיצות סדינים: "ולא העתקתי מה שכתב המ"א דלפי מה שכתב בס"א אם עשו רק ג' דפנות לא מהני קנים בלא יריעות גם בענייניו יש להחמיר, כי דעת הא"ר להקל בזה מטעם שכיון שהיריעות קשורים בטוב והקנים אינם רק לחומרא יתירא אין להחמיר כ"כ וכן בביכורי יעקב הקיל בזה".

ט. בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמ) האריך בביאור השיטות השונות בסוגיא זו ובעיקר לאור דברי תוס' בסוכה שהו"ד לעיל. וכך מסקנתו להלכה: "ולכן אומר בטח דאף דלהלכה בודאי נחוש לשיטת המג"א ומחמירים יותר שלא להתיר בסוכה של ג' מחיצות דין לבד לכתחלה, אבל כשאין סוכה אחרת פשיטא דנסמוך אשיטת הרא"ש

והטור ובית יוסף המהרש"א מהר"ם וק"נ דמהני דין לבד בסוכה גם מדרבנן כמו בדופן שבת עצמו וגם לברך עליה".
ואחר בקשת המחילה לא נראו לי דבריו. שדבריו הם דוקא עפ"י התוס' והאחרונים בפירושם, אבל לפי הרמב"ם והרי"ף שלא ציינו כל דין מחיצות אלו (וכפי שהסיק הקרבן נתנאל) אי אפשר כלל להסתמך על דין שתי או ערב בדפנות הסוכה, ולפי הר"ן, המגיד משנה והב"ח רק בדופן שלישית הותר לסמוך על דין לבד, וק"ו לפי המג"א. ואע"פ שרש"י, ריטב"א, מאירי ואורחות חיים פסקו שמותו, בכ"ז שתי סיעות ראשונים עומדות כנגדם. וע"כ נלענ"ד שלמעשה אין לברך על ישיבת סוכה שיש בה שלש דפנות של שתי או ערב אא"כ הוסיף אותן על סדינים המשמשים מחיצה לסוכה.

סימן טו

סוכה ישנה האם צריך לחדש בה דבר

שאלה

הרבה אנשים משאירים את סוכתם לאחר החג על מרפסת או ברחבה מוצלת ע"י פרגולה. בהרבה מקרים הסוכה נשאת בשלמותה משנה לשנה, ועולות שאלות אלו: האם הסוכה נחשבת כסוכה ישנה, ואם אמנם כן האם צריך לחדש בה דבר, ומה צריך לחדש בה?

תשובה

א. פסק השו"ע (או"ח סי' תרלה ס"א): "סוכה, אע"פ שלא נעשית לשם מצוה, כשרה; והוא שתהיה עשויה לצל"..." והעיר על כך

המגן אברהם (ס"ק א): "לצל - להגין משרב ושמש ולא לצניעות בעלמא (רש"י), ונ"ל דמודה דאם עשאה לאוצר ודירה נמי פסולה כמ"ש הר"ן וערס"י תרכ"ו. אך בסוכת יוצרים ס"ל לרש"י דאינה עשויה אלא לצל ואפ"ה פסול כיון שדר בה כל השנה והר"ן ס"ל דעשויה לדירה זלא כב"ח שנעשה מזלוקת בחנם, ועסי' תרל"ו". עולה מדבריו כי סוכה שעשאה לשם החג והמשיך לשבת בה כל השנה הופכת להיות סוכה ישנה. וכ"פ בחיי אדם (כלל קמו סעי' ט): "סוכה העומדת משנה לשנה כשרה, כיון שנעשה פעם אחת לצל. ומ"מ כיון שעבר החג הרי בטלה העשייה..."